

ANNOTATIUNI despre tíera Hatiegului.

(Urmare.)

V. Monastirea din Coltii.

Pr'ntre monumentele ce documenteada inalta civilizatiune a strabunilor nostri, se cuvine a mesteca si memoria aceluor monumente, ce arata adunc'a aceluor relogiositate, unulu din acestea e si monastirea din Coltii.

Aceasta e asediata in capulu satului din susu a comunitatei Suséni, la gura vaii „Riu de mori“ cumu decurge aceea deastenga pe o redicatura petrosa sub polele muntelui, asia in catu din turnulu ei se deschide unu prospeptu pana la cetate, si pana in midiloculu siesului „valei Hatiegului.

Numita monastire are in lungime 8°, in latime 4°, si e cladita asia in catu turnulu ei este de asupra altariului; turnulu e innaltu ca de 10° si in basia are 3° — la una lature si de catra apa e claditu cu 2. aripi la cornuri intr'unu continun cu murii turnului, si e acoperitu totu cu claditura de zidu pana in verfu, de aci altariulu e cu boltitura regulata sub turnu, si suirea intr'insulu au fostu pe trépte pe din afara de catra sud, unde se vedu la usciorii usii de petra de de suptu doue capete de petra carligatu scobite a prosta, in carele ori candu se se póta acatia scara.

Paretii monastirei de catra sudu su intregi cu doue ferestri mari proportionate earasi cu ramurile de pétra, si su innaltiati ca de 2¹/₂°; paretile din fundu e intregu cu acuminatiune cu totu pana in culme oblu in susu, eara paretile de catra nord, unde in midilocu é usia intrarii, este putinu pe susu mai derimatu, inse totusi de 2° sta in susu, si de la usia au luat stelpii de petra, in catu nu-

mai 2 fruste mai suntu pravalite diosu, ba si usia o sciu omenii ca la cine s'ar afla in satu.

Toti acestia paretii su intregi, si cu atat'a tarie claditi in catu nici la turnu, nici preste totu nicairi pana acumu nu se véde nici o crepatura, fara care cladirile mai noue rar' se potu lauda.

Si nu se postescu mai multe spése acumu de odata spre sustinerea loru, de catu oblindu zidulu paretiloru se se podeasca si se se acopere, si asia se se foloseasca spre scopulu santu pentru carele suntu destinati.

Daca amu pasitu in lontru in acelu locasiu santu, o uimire adunca m'au cuprinsu si o durére. Dómne! dar cumu au pututu remané acestu locu santu asia parasitu!

Toti paretii 'su depinsi — si ce pictura? Via si naturala, carea intréce cu multu pe cea de pe cupula catedralei din Blasiu, si se apropie de celea mai víi picturi ale pictoriloru renumiti.

Starea picturei, carea se mai cunósce, é in urmatórea serie:

La fereasta altariului prosta de doue laturi mas'a santa, si de una lature preotulu impartiesce s. cuminecatura sub forma panei dintr'o urna sau tipsie facuta in forma vasului de supa la doi omeni carii cu evlavie se apropie de densulu pe parétele de catra nord in covaitura boltiturei rotunde, in urma carora se apare unu angeru in statura întreaga de omu ca si cei ce se cumineca, apoi unu serafim, si apoi alti angeri cu tamaiére;

eara de catra sud de la fereasta totu aceasta serie de persone este in proportiunea preinsemnata, numai ca preotulu la masa imparte s. cuminecatura din Potyru, unde nu o da cu lingara, ci cu poturu vré se o dée evlavniciloru ce se apropie de densulu. Sub aceasta icona de la fereasta catra

sud sau scobitu in zidu lit-rerotunde de scrisóre cursiva frumósá de urmatorea expressiune latina 1699.

Johan N. Decsi

Pedag: Mich: Kendeſi
Nicol.

1707. vero

Minister Dei in Kolcz et Peda: Geor: Kendeſi
Ladis: Kendeſi
si de catra nord sub angerulu tamaierii
HF. C: pokay 1650.
(adeca: hic fuit etc.)

Asiderea intr'unu dreptu cu aceasta scrisore pe parétele de catra sud cumu vinu iconele celoru ce se cumineca si angerulu si serafimu si angerii ceialalti cu tamaierea se afla scobita in paréte preste pictura urmatorea sententia:

Tobias Decsi de Baranya hic fuit Pedagogus
Nicolai Kendeſi 1592.

De aci e cu totulu gresita aratarea lui Kóvári Lászlo in cartea sua „Erdély Regiségei“ la citata pag. 165.

Sub acéstea icóne stau de la masa pregatiriloru (proscodie) incepundu urmatorii archierei adumbrati Nicolae, Grigorie, Vasilie, Ioan Z., Atanasie, Cirilu; apoi de adreapta langa masa archi-d. Stefanu, de a stenga archi-d. Roman.

Masa pregatiriloru e in parete si de de supt are o petra de marmore in rama trasa.

Usi la altariu suntu numai doue si zidulu din midilocu anca sta in susu de unu statu de omu, si acesta e depictu inse nu se cunósce ce intipuri au fostu pre elu.

De asupra usiloru este susu semicerculatu, care tine si paretele turnului celu de catra besé-rica; pe acesta semicercu de catra sud spre nordu suntu acestea intipuri s. Treime, Petru cu corabia candu se afunda siu mare ilu redica Crist. de mana, in midilocu. Fatia lui Crist. pe mahrama — Dumineca Orbului, — Dumineca Slabanogului.

Eara pe fruntariulu altariulu dupa cumu sta semicerculu in relatieune cu fosta poditura la 4 unghiuri ce isbescu la pareti se vedu 4 evangelisti eara mai aproape de cercu dea dreapta, nascerea — sub aceasta, mironositiele, de a stenga magii, eara cealealte nu suntu intregite. —

Pe paretele de catra sud in linia sub feresci: Dumineca Tomii — pogorirea la Iadu — iuviérea — si mai inderepta Ilio cu carutia.

In fundu Raiulu si Iadulu.

Eara pe parétele de catra usia nu se cunoscú bine.

Din afara zidulu e muruitu albu, si deasupra usei se véde a fi fostu o tabla de pétra cu scrisóre, sau cu icona, ca se véde locul cumu o au luatú giosu.

NB. Toti paretii suntu scrisi de o multime de nume a calatoriloru, si vandalismulu au causatu de la pucine tipuri nu le sau rasu ochii.

Acesta e statulu monastirei din Coltiu, si adumbratiunea fostei ei infrumsetieri.

Eara candu s'au ziditu aceasta monastire nu se pote detiermuri, ea totusi este mai veche ca seclulu al' 14., si dovedesce tempurile libertatii si ale pietatei Romane pe acestea locuri. —

Pe rendu se véde a fi ajunsu paradisulu familiei Kendeſiane — inse lasundu aceasta crescerea relegionaria stremosiesca, si cu inceputulu seclului a 18. avendu lipsa de proprietatea monastirei — o au lasatu desiérta. —

De la monastire trecundu apa, de catra ost pe siesu facia cu densa se vedu derimaturile caseloru parintiloru monastirei.

Casele au fostu 3. odai mari si cu vestibulu (přidvoru) de catra nord, de zidu — sub odaile de catra ost boltitura pivnitiei é respita si numai boltitura intrarei cu usciorii usii aflatóre de catra ost — mai sta in susu, inse pivnitia de sub odaia de catra vest, si de este de desupt in lontru impreunata cu ceea lalta pivnitia respita, totusi are intrare de catra sud, si e tota intréga, si numai la usia nu i stau stelpii in susu, si in fundu pucinu au miscatu din zidul paretelui, caprele, carele aici bine se ocolescu.

La acestea case zidurile paretiloru stau in susu pe altu locu si de unu statu de omu, asia in catu numai pe vre o patru locuri poti tréce preste zidu in lontru, si lesne sar puté repara. — Loculu de prin giurulu monastirei, si cósta cetatii in latorea ei de catra nord deasupra caseloru parintiloru pana la cetate susu si in laturi de parte e preseratu cu castani, nuci, si peri, si meri vechi, inse mai alesu castanii suntu de mare insemnatate, din carii curtea Kendeſiana culége sute de mertie castane bune. —

De la Sarmizegetusa esse pe la caramidaria cetatii altu drumu, a caruia unu ramu duce catra Pesceana si acumu, eara celalaltu se intinde pe siesu catra Hatiegu. Loculu caramidariiloru au

fostu pana acumu nebagatu in sama, inse dupa ce au inceputu a afla caramidi late, ca de unu cotu patrate, sapa dupa densele cu multa silintia, de isi facu cuptore din éle. — Fatia cu caramidaria preste apa este acumu satulu Briazova asiediatu pe o cõsta, aici in capulu satului din susu unu sateanu au sapatu in an. tr. in gradina sa tielin'a ca sesi puie ceapa, si au aflatu in pamentu pe pucina distantia culcate doue petri monumentale de marmore, inse mai nainte de ce s'ar fi cercatu acelea le au vendutu la unu varariu de leau stricatu de varu; — in acestu satu mai la tota casa se afla petri patrate destule, si unele frenturi cu flori: inse monumentale numai una se pastreadia in paretele curiei D. Alessie Breazova sapata in pétra si din susu frenta, si ici cólea de injuriile tempului scobita, pe carea se póte lége:

POMPONI . . . . .
 RAEPIDAN . . . . .
 . . INCI . . . . ARENA
 CN . . . . AERP . . . .
 NAI . . . . AN XVIII
 M. POMP. SEVERVS
 CONIVG. CARISSIMAE
 . . MONVM. P. II IS.

La Pesceana din vechitate au remasu beserica romanescã, carea earasi e cladita din ruderele Sarmizegetusei dupa forma besericeii din Ostrovu si dupa cumu ce folosesc astadi este numai de $5\frac{1}{2}^o$ in l. si de $3\frac{1}{2}$ in latime — aceasta sau ziditu in giurulu seclului a 8., caria mai tardiu i sau adausu altariu boltitu si cu picturi ornatu, anse aici turnulu n'au pututu suferi puterea tempului rodietoriu — ca la Ostrovu, si asia spargunduse acoperisulu de pétra o parte din elu sau demolitu si i sau datu in forma de acumu acoperisiu de sindila, eara altariulu sub revolutiunile relegionarie calviniane din sec. XVII. sau stricatu, spre a se intocmi casa de rugatiune pe sama romaniloru trecuti la reformatiune; anse acestia fiindu putini cu numerulu, si ceea lalta nobilime locala remaindu in relegiunea orientala au recuprinsu beserica, anse altariulu pana adi anca nu é renoitu, ci sta fundulu altariului cu o covaitura de paréte in semicercu esita si susu pe dinafara cu pétra acoperita; aici in Cintirimu se afla 82 petri mari, din carele unele de marmore, inse inscrise suntu numai doue franturi de marmore; una la intrarea in beserica intorsa pe diosu cu urmatoriulu inscrisu:

VER
 ANN X. M.
 LENTINVS QVI
 POTINIANVS
 GN. VERN. LIBR.
 INSTRVM. CEN
 VALIBVS ET
 SIAROGATA
 CARISSIM.

Pe aceasta Zam. p. 35 si I. Seivert p. 157 o suplinescu asia:

„Memoriae valentinae Aug. N. vernae vix. ann x. m. v. Valentius qui et Potinianus Aug. N. vern. Libr. ab instrum. cen. . . alibus et . . . sia rogata carissim.“

Eara in lontru in beserica dreptu cu usia turnului in midilocula despartiturei mueriloru este aceasta frentura:

IMPERAT
 TIMI. SEVER
 MAXIMI. PON
 ANTONINI. PI
 DIVI. HADRIA
 MARCO —

Din Pesceana ramulu drumului romanu trage pe deasupra satului Hatiegelului, aici din susu de lunga apa de catra apusu oblu in drumu in loculu celu mai redicatu suntu urmele unei fortaretiae de 75 pasi in lungu si de 45 pasi in latu, urmele cladiriloru intr'insa se vedu a fi fostu de catra ape sau decotra miadia; dela acésta forteretia pe apa pe siesu in departare de $\frac{1}{2}$ ora catra md. se vedu ruinele altei cetatiue numita „Gradisceor'a“ in lungime de 100 pasi si in latime de 80 pasi, murii marginali a acestui patratu oblungu se vedu esiti din pamentu, si in cornulu de catra apusulu de vara se inaltia ruinele unui turnu „sexagonu regulare“, carele stau ca unu vallu mai redicate.

Eara din diosu de Hatiegelu totu in linia drumului acelu vechiu inse acumu pe aici parasitu, carele trage oblu pe dunga declinarei siesului celu mai redicatu de catra Demsus spre apa Hatiegelului, si se intinde spre Tuscea, in loculu acelu romanticu numitu „Balturii“ unde se impreuna apa Demsusului cu a Hatiegelului, carele sta ca unu cotu inaltiatu preste totu siesulu valei Hatiegelului, in departare de la fortaretia de din susu de Hatiegelu preinsemnata ca de $\frac{1}{4}$ óra se afla ruinele a unei cetati mai intinse, intru carea loculu incun-

giuratu cu muri este de 140 pasi in lungu si de 120 pasi in latu, si are c'am in midilocu urmele unei cladiri mari cu mai multe odai de 18 pasi in lungu si de 16 pasi in latu; eara afara de acestu turnu pana in cornulu siesului si pe sub-siesulu ce se intinde catra ap'a Hatiegelului suntu urme de fundamente vechi, si loculu e presaratu cu caramidi si tigle Romane. —

De aici, in departare de $\frac{1}{2}$ ora in linia dreapta spre apusulu accuinoptiale este satulu Densusu — aici de asupra satului de catra miadia dilanga drumulu ce pogora in satu de catra Pesceara, se vede unu stelpu patratu inaltu ca de 2 orgii, in parétele acéstuia de catra drumu se cunoşce loculu unei pétre, memoriala pentru acelu stelpu, ce au insemnatu acesta, lipsindu istoriculu lui insemnu cei de acamu nu sciu spune. (Va urma.)

Impartisiri din sfer'a naturale.

Man'a din pustia e unu musciu nutritoriu, — Precumu partile nordului suntu cu nesce musciu, forte folositoriu spre mancare, spre avutu indiestrate, care se numesce: Musciu islandicu (Cetrania islandica) dupa cumu se vede dela insula Islandia din Oceanulu atlanticu, unde se afla in mare multime; asia suntu si partile sudice cu aseminea materia nutritoria providiute. Anumitu in desiertulu Sarah pe multe carora se afla nesce musciu nutritoriu (Lecanona esculenta Pall) care pe acolo se numesce Pane ceresca. Se mai afla inca in partile cele seci contiitorie de pamentu varosu a desiertulu Chirgisiloru spre m. n. dela marea Caspia, unde se chiama: Pane de pamentu (semłanoi chleb). Mai incolo spre r. pe lenga polele Altaiului; asis-derea in Crimea, Anatolia si in desiertulu Damascului, unde se strengede de catra Beduini pentru nutretiu la vite. Cresce in mare multime in podiulu sudicu a desiertulu Algiriei, unde generariulu Iussuf a facutu a se strengede in 'nsemnata camtime. Si asia e de sporitoriu, catu unde se afla stráplantatu, atatu de tare se latiesce, catu imple desiertele cele lipsite de arbori — intregi, s. e. in desiertulu Sereffo e atatu de copiosu, catu unu omu in 10 minute pote lesne strengede cate doi ponti. Sementi'a i in form'a sementiei de Coriandru rotunda, menunta, si alba, ér' dupa ce se usca, se face pe din afara bruneta. Ea se afla imprastiata pe pamentu, si adunata adeseori prin ventu in gra-

mediore, inlesnesce culegerea. Pe unde se afla semenata prinde coltiu, si dupa tempu celu ploiosu, cresce in totu anulu! La gustu e ca si sementiele bucateloru, farinosa, ceva amara, si macarca i-lip-sesse materi'a glutinosa, se afla intrensa Inulinu multu, si alte materie nutritorie. Caii inca manca cu multa placere astfeliu de musciu, de care amestecatu cu orzu, li se dá, cate o septemana intrega. Dar' si locuitorii Saharei lu folosescu spre mancare, amestecatu cu $\frac{1}{10}$ farina de orzu; asemine Arabii cocu pane din trensulu fara de alu amesteca cu orzu, carea e cevasi amara, inse gustuosa, si nutritoria, pucinu desclininduse de catra pana ordinaria. M.

Diversitatea incaldirei pamentului prin radiiele sorelui.

Fachenduse sperimente cu diverse specie de pamenturi, precum cu arina de cuartiu, arina de varu, gipsu; lutu secu, si grasu, tonu, pamentu varosu, talcu, huma etc. spre a descoperi diferentia incaldirei loru, prin radiiele sorelui, — s'a aflatu cumca la cele mai diferite specie in natur'a sa, pr. egipsu, si tonu, diferinti'a caldurei loru ar fi numai de 2 séu $2\frac{1}{2}$ graduri a a 100 parte din termometru. Dupa care alaturare s'a osservatu cumca nu substanti'a, ci colorea cauzeza diferinti'a caldurei. Dupa aceasta s'au preseratu tote soiurile de pamentu, unele cu pulbere negra de rusu, altele cu pulbere de magnesi'a cea mai alba; si s'a obser-vatu cumca tote speciile cele preserate cu pulbere negra, au aretatu mai totu aceasi constrengere a caldurei, si in relatiune catra cele preserate cu pulbere alba, o diferentia de 7—8 graduri. Aseminea diferinti'a incaldirei trupuriloru uscate, de catra a celoru umede e de 7 pana la 8 graduri. Scaderea stemperaturei la trupurile umede provine dela aburire, carea se continua pana la uscatiune, si se areta prin contienerea caldurei, seu a frigului. Dupa aceste sperimente, si speriintie se pote conchia cumca tote pamenturile, care au colore deschisa, o putere mare sugatoria de apa, si numai pe'ncetu se usca — suntu reci; macarca depinde multu si aceasta dela situatiunea, fundamentulu si alte relatiuni culturali ale tienutului. Prin saparea afunda, sventare, siantiuire, si scurgerea apeí, se potú si cele mai umede pamenturi face primitorie de caldura, si se potu inbunatati. M.

8N8 DOKUMENT8

пентрѣ лимба ромѣнѣ din an. 1842.

О томнеалѣ де рѣшине ши о леѣе недрѣптѣ

Pactum turpe est ipso jure nullum.

*Jus semper quaesitum est aequabile,
neque enim aliter esset jus.*

(Cic. de off. II. 12.)

(Дикѣереа.)

2) Къ моралитатеа чеа адевъратъ? Че нѣи дрепт, нѣ поате фѣ морале, ши кредем къ нѣ ва зѣче нѣмене, кѣмкъ леѣеафѣрѣа чел посѣтѣи нѣ ѣ деторѣа а кѣзта ла леѣеа моралитѣдѣи кѣнд нѣне леѣи пентрѣ вѣнеле чел пѣвлѣк, кѣчѣ леѣѣле моралитѣдѣи аѣ нѣтере дндеторѣитоаре не тоѣи, ши нѣ ѣ нѣчѣ о авторѣтате дн лѣте, каре нѣр фѣ де тоаре а аскѣлта де еле саѣ каре сѣнѣ дѣе токма де траѣере а ле зрѣа, ачѣ адевърат къ нѣ ѣ локѣа а грѣи пеларг деспре леѣѣле моралитѣдѣи, къ ачест арѣкѣа нѣ ѣ менѣт а дншервѣ дн лок де преленѣѣне етѣк, тогѣши леѣеа ачеста нѣ поате рѣмѣнеа ачѣ непоменѣт, кѣмкъ „фѣештекаре попор е деторѣа а респекта не алт попор фѣекаре, ши нѣ нѣмаѣ а нѣл днпедекѣ дн днфѣицдѣареа скопѣрѣлор сале челор дрепте, чѣ днкъ ал ши жѣвѣта“, прѣн попор нѣ се днѣедеѣе ачѣ нѣмаѣ ачела, каре фаче де сѣне зн стат неатѣрнѣторѣа, чѣ о мѣлѣтѣе де ѣменѣ де ачееашѣ вѣдѣ, знѣдѣ прѣн ачееашѣ лимѣв, прѣн ачелешѣ дагѣнѣ, ши плекѣрѣ, прѣн ачешѣ кѣлтѣрѣ а трѣнѣлѣ ши а сѣфлетѣлѣи аша кѣт прѣн ачесте сѣнт легѣдѣ днтрѣн неам ка прѣн нѣште легѣтѣрѣ фѣренѣтѣ; асѣелѣа де по поарѣ пот фѣ знѣте маѣ мѣлте днтрѣо соѣетате жѣрѣдѣкѣ че се зѣче Стат (Status Civilis), аша стѣ прѣнѣпатѣа Ардеалѣлѣ дѣн Днгрѣи, Сасѣ, Ромѣнѣи ш. а. карѣи тоѣи дореск а фѣ фѣрѣчѣдѣи, ши фѣиндкѣ фѣрѣчѣреа нѣ се поате довендѣ фѣрѣ кѣлтѣрѣ, воѣеск кѣ тоатѣ иѣина а се кѣлтѣва, кѣлтѣра дар ши фѣрѣчѣреа сѣнт скопѣрѣле челе маѣ де фѣрѣнте а фѣешкѣрѣи попор ардеалиан, ши ла скопѣрѣле ачесте Днгрѣи нѣзвеск не кале знгѣреаскѣ, сасѣи не кале неѣдеаскѣ, ромѣнѣи не кале ромѣнеаскѣ, фѣештекаре не а са кале фѣреаскѣ; кѣлѣ ачесте днсѣ тоате сѣнт дрепте, кѣлкѣте дн наче де мѣлте веакѣрѣ, ши дн зрѣт тоате се днѣлѣнеск дн ачееашѣ кале прѣмаре а фѣрѣчѣрѣи ши а кѣлтѣрѣи нѣвлѣче ѣменешѣи; ши чѣне ва зѣче къ фѣрѣчѣреа ши кѣлтѣра атот Ардеалѣа атернѣ нѣмаѣ дела о лимѣв сѣнгѣрѣ орѣ каре? Ши аноѣ ла че атѣта ѣстенѣалѣ пентрѣ иѣтродѣчереа знѣи лимѣв, прѣн

каре тѣрѣзрѣндѣсе челеалте попоарѣ, ши сѣлѣвѣдѣсе асѣелѣа ши дн прѣвѣндѣ морале, сѣр прѣрѣгѣи де жѣф не сеата ѣректѣрѣи попор рѣнѣторѣа ши несѣтѣрат де пѣшѣнт? Ла че атѣта ентѣсѣасѣ днзѣдарнѣк? Респект сѣфлетелор днфѣлѣкѣрѣате пентрѣ лимѣа ши наѣионалѣтатеа са, дар ентѣсѣасѣмѣ наѣионале нѣмаѣ атѣнѣи мерѣтеазѣ респектѣа алтора кѣнд арде пентрѣ дрепт, каре е зн вѣнѣ комѣне ал тѣтѣрор ка ши адеверѣа. Кѣте реле сѣаѣ днѣтѣшплат попоарѣлор, маѣ тоате де аколо аѣ зрѣнат, къ зрѣнѣндѣшѣ егѣѣстѣа, нѣаѣ воѣт а респекта дрептѣа. Чѣне аѣ днгрѣонат не Днгрѣи ла Мохач? Егѣѣстѣа тѣрѣеск; де знде аѣ зрѣнат релеле, сѣвт каре аѣ ѣемѣт Днгарѣа ши Ардеалѣа сѣте де анѣ, ши каре асѣзѣи днкъ нѣ сѣнт вѣндекате деплѣн? Дѣн егѣѣстѣа тѣрѣеск, каре нѣ воѣа сѣ шѣтѣе де дрептѣрѣле попоарелор; ши че порѣчѣре пентрѣ попоарѣле Днгарѣеѣи ши але Ардеалѣаѣлѣ, къ нѣ леаѣ венѣт дн мѣнте ачелор тѣрѣчѣ перѣшѣнаѣдѣи, ка сѣле лѣнѣсѣаскѣ де лимѣв! Кѣт де месне ле ера деслегереа ачестеѣ проблемѣе, къ нѣавеа декѣт сѣ рѣдѣче скоале ши сѣ ваѣе не тѣрѣчѣаска дн скоалеле знгѣрѣлор, сасѣлор, ромѣнѣлор ши дндатѣ ера тот лѣзрѣа довѣндѣт пентрѣ еѣ ши перѣдѣт пентрѣ поѣ. Днсѣ иатѣ дн веакѣа ал 19. чел лѣмѣнат, кѣноскѣторѣа де дрептѣрѣи, ши иѣвѣторѣа де зманѣтате, Днгрѣи, попорѣа ачел здравѣи ши тѣрѣнѣмос ачееа о сѣ не о факѣ нѣѣдѣлор ромѣнѣи, че нѣ не аѣ фѣкѣт Тѣрѣчѣи дншѣи! Адекѣ а не сѣрѣна наѣионалѣтатеа, ши днкъ кѣм? Днтрѣн кѣн преа днфѣрѣкошат; вор адекѣ маѣ днѣтеѣа сѣ не еа лимѣа, аноѣ наѣионалѣтатеа е перѣдѣт! Вор сѣ ваѣе лимѣа знгѣреаскѣ нѣлѣ ши дн скоалеле ромѣнѣлор дѣн Блаж, ши днкъ нѣ нѣмаѣ ка зн стѣдѣа лимѣвѣстѣк парѣкѣларе, де каре нѣчѣ ѣдатѣ нѣ неам фѣрѣт, чѣ ка о мѣжлѣчѣре, прѣн каре о сѣ се предеа тоате шѣтѣнѣеде, ши аноѣ ачестеа ва сѣ зѣкѣ а респекта дрептѣрѣле алтора?! Веде фѣе чѣне, къ дакѣ се вор днѣвѣда дн Блаж ши дн Сѣвѣѣшѣ шѣтѣнѣеде знгѣрѣшѣте, атѣнѣи дн скоалеле сѣтешѣи днкъ знгѣрѣшѣте вор тревѣи сѣ теаргѣ, че е маѣ мѣлт днкъ ши дн весерѣкѣ вѣм фѣ сѣлѣдѣи акѣшѣ а фѣ Днгрѣи, пентрѣкѣ дн Блаж ши дн Сѣвѣѣшѣ днѣвѣдѣ шѣтѣнѣеде пентрѣкѣ сѣ шгѣе днѣвѣда не попорѣа ромѣнескѣ, ши дѣкѣ вор днѣвѣда знгѣрѣшѣте, нѣ вор фѣи дн старе а грѣи ромѣнешѣте. Сѣ нѣ креадѣ ромѣнѣи де ва зѣче чѣнева: нѣ воѣтѣ авѣ скоате лимѣа дѣн касѣ ши дѣн весерѣкѣ, чѣ нѣмаѣ дѣн скоалѣ нѣ, кѣчѣ скоала кѣ касѣ ши кѣ весерѣка сѣнт легѣте кѣ легѣтѣрѣ недеслегѣтѣ, ши поѣ вѣртѣс кредеам, къ

скоале не вор дншери на нитте мнжлоаче нз нз-
таї спре кэлтэра чеа виртвоасъ шї релеліоасъ, чї
шї спре днфлоріеа лімвей, шї а націоналітэдії
поастре романе; днсъ дэре! къ пэдеждае поа-
стръ се префаче дндеснэдежде, мнжлоачеле, каре
алтора шербеск спре днапнтаре, ноз не вор фї
спре періре, скоалеле дн Блаж, Сївіѣ шї а. де
ачеа вор ста де ачі днапнте, ка прїн трнпселе
съ се стїнгъ лімба шї націоналітатеа поастръ, шї
вор фї таї пэдіп чїнсгїте ка нїште ворте де фере
сълватече, къ ачеле нз деспатэраїсеазъ не фере
чї ле скэтеск, еар ромънії прїн скоале се вор дес-
націоналіса; каре пэрїнте дншї ва да прнхкъл ла
о скоалъ ка ачеста стїнгътоаре де лімбъ шї зчі-
гаше де націоналітате, шї каре попор ва прїїтї де
пэрїнте съфлетеск не зп ом, къ каре нз се ва пэ-
теа днделеле Нз, нз ва фї нїчї зп пэрїнте
аша де тіран, нїчї зп попор атът де невзп; шї
бре о асфелїз де ліпсъ а реверїндеї кэтръ дре-
птэріле челе маї предзїте але зпшї попор поате съ
фїе апроватъ прїн днделенчїзнеа шї прэдінда
(prudencia) чеа окэртнзїтоаре де статэрі?

3) Днделенчїзнеа Статэлії (Staatsweis-
heit)! дакъ е адевратъ, ва рекэноаште дрептэла
totdeazna, шїла ва авеа де модел орї че ва фаче
пептрэ вїнеле чел пэвлїк ал Статэлії; днделен-
чїзнеа чеа адевератъ нз ва рестрїнде лївертатеа
нїмэрвї декът днтре марцініле дрептэлії, ва днкъ
се ва сілі а о лэді не кэт се поате, нз ва сілі
концїїнделе дн лэкрэріле релеліоасе, нз ва лэа
авереа нїмэрвї фэръ де воїей, кэчї еа чїнстенте
не оменї шї се шїте фолосї кэ дожана Історїей
каре аратъ кэте реле аъ зрнат дн аснрїеа оме-
нілор прїн пэкъжїреа концїїнделор, шї рнрїеа
аверїлор. Дар прэдінда Статэлії (Staatsklug-
heit) саъ політіка? Фэръ де о афвндъ кэноштїнде
полїтїкъ се поате кэноаште, кэ де ар фї політіка
Статэлії кіар свэт грїжа орекэрвї серафїм, ачеста
днкъ ар тревзї съ днтревзїндезе тассітеле прэ-
діндеї кэ прївїндеъ ла леціле дрептэлії, дакъ ар
вої съ лэкрезе вїнеле чел пэвлїк, аша кэт аче-
лэїа днкъ нз їар фї ертат а фаче чева нзтаї раг
raison d'état (per rationem status), чї ар тревзї съ
ваде де сеамъ, бре лэкрэла ачела днапнте де тоате
словод е асе фаче par raison de droit (ratio juris),
дн прїчїнъ, къ ледеа дрептэлії е маї палтъ ка
чеа політїкъ, шї політіка е дегоаре ашї плека
днвнкії днапнтеа дрептэдії; шї бре че їнтерес
патрїотїк ар фї атът де кэмпнїторїз, дн кэт съ
рэстэарне кэмпнэла дрептэдії партеа контопїрі?

Ла ачеста рэспннде зп політїк аргэнтнэнд аша:*)
Попоарэле Бугарїей (шї але Ардеалэлії) снп
фоарте десклїніте кэ вїца, кэ їнтереселе, кэ кэл-
тэра; терїторїя е мїк, де вор їсвэті а се кон-
топї, зпїреа лор ва фї таре шї недеслэгатъ, еар
де нз, нз є пэтере каре съ не опріаскъ перїреа
націонале; саъ (дн скэрт) тревзе саъ съ не зпїт
днтр'о падїе, саъ кавтъ съ перїт, шї чїне вь аме-
ніндеъ перїре, пемдїї саъ славії, саъ ромънії дн
Бугарїа шї дн Ардеал? Нз, къ ачентїа вь даъ
паче, шї нїчї дн мїнте нз ле аъ венїт вр'одатъ а
вь ліпсі де націоналітате, ла че адрэчедї дар дн-
апнте о асфелїз де днкрэктэръ шї дісіпнадіе пелю-
дікъ ка съ вь днспнїтнэнтаді дншївъ не авнд
врео кавсъ деспре партеа поноарелор че воїдії
але топї? Історїа аратъ, къ лэкзїнд днтрезнъ
кэ попоарэле ачесте п'адї пердэт нїміка прїн трнп-
селе, чї днкъ а'дї довендіт о фїгэръ шї о фадъ
маї фэртоасъ, каре нз о аведїї кэнд а'дї венїт
дн коаче**), еар прїн крештїнэнтате шї маї декэ-
рнд прїн фїлософіе ла ачел град ал кэлтэрії а'дї
ажнє, дн кэт діета Бугарїей прїн а са їзвїре де
оменї аъ сторє реверїндеъ шї дела ачелїа, карїї маї
напнте зріа не зпгэрі; ачесте тоате ле а'дї довън-
діт, шї лімба шї націоналітатеа нз нзтаї кэ вь
стъ невътэлатъ, дар днкъ шї днфлореште; децї
дакъ аъ стат де атэтеа веакэрі невътэлатъ де
попоарэле не каре аведїї де гнд съ ле топїдії, де
че съ нз стеа шї де ачі днапнте? Де тэскалэла не
тетет (зіче алт політїк), кэ ва венї, шї афлн-
дэвъ не вої ромънії де о леце, не славі де о вїцъ
кэ сіне, вої ведїї дінеа тоді кэ днжєл, шї пої vom
перї, кэ снптем славі, пептрэ ачеа даръ съ не
зпїт тоді днтр'о падїе (зпгэреаскъ) ка съ не дн-
тэріт, кэ фэръ де націоналітате нз поате фї лї-
вертате, шї фэръ лївертате нз поате фї царъ
таре***). Фрїка де Мэскалэла, адеврат, кэ е
фоарте днтемеїатъ, кэчї ел фаче пашї де зріеш
прїн а са політїкъ днпрозїтоаре, прїн каре днтэїї
апэръ, апої дапэръ, съ не гэтіт дар вїне дн
контра орканэлії, даркэнт? Прїн контопїре? Нїчї де-
кэнт, кэ контопїреа ар фї мнжлочїреа чеа маї не

*) Pesti Hirlap Nr. 108, pag. 33, 1842.

**) Otto Frising: Facie tetri (sc. Hungari),
profundis oculis, statura humiles, ut divina patientia
sit admiranda, quae, ne dicam hominibus, sed tali-
bus hominum monstris tam delectabilem exposuit
terram.

***) Erdélyi Hiradó Nr. 18, 1842.

політикъ, ші чеа маї рѣх нїмерїтъ дїн тоате кѣте се пот кѣдета, дїн прїчинѣ къ контопіреа ар етърнї зра тѣтърор націоналітѣдїлор дїконтра зпгѣрїлор, шї апої кѣнд ар венї Мѣскалѣа (quod Deus avertat), знде ар фї зпїреа чеа дорїгѣ, фїїнд тоате ініміле сїндерате? Преадевѣр къ рѣх шїаѣ трас сеатѣ ачештї полігїчї не лѣвнд амінте, къ не Мѣскалѣа нѣл ва пѣтеа спѣрїеа нїмене къ лїмѣа, чї къ брадѣа шї къ пентѣа чел вѣртос, дїн каре вате о інімѣ ізвїтоаре де патрїеа ачееа, дїн каре фїеште чїне аре, с'аѣ дїкаї поате сѣшї кѣштїце зп нїк де пѣтѣнт, не каре сѣ стеа, сѣ лѣвре, шї сѣ пѣтъ зїче: ачеста ѣ ал мїеѣ, пентрѣ ачеста дар, пентрѣ пѣрїндї, мѣере, прѣнчї, леце, лїмѣвѣ, націоналітате ш. а. тѣ воїѣ опїтї пѣнѣ ла тоарте. Мерцедї, Домнїлор полігїчї! дакѣ воїдї, ла тор-тѣнтѣа Полонїеї, шї дакѣ ведї четї інскрїпчїзнеа ачеста: „Аїчї заче Ролонїа, не каре аѣ дїгронат'о ка ла 300,000 арістокрадії (Szlachcic) тарї ла чер-вїче, карїї сїнгѣрї авѣнд дрент ла пѣтѣнт, ла дерегѣторїї, скѣтїдї де тот фелїѣа де даре, де ватѣ, де дїпере де кѣтане, чеа маї таре парте дадї къ тотѣа спре лѣкс, некѣрѣдїе, бедїе, шї трактѣнд не ѳменї ка не нїште довїтоаче їаѣ фѣкѣт лепеншї, ведївї, тѣршавї, молатечї, шї аша їаѣ нїмїчїт къ сїне дїн презвѣ“ Дїтревадї апої не ценералїї Мѣс-кѣленшї де їаѣ прїмїт Полонїї къ брадѣле дескїсе ка не нїште фрадї де ачееашї відѣ? Атѣнчї сѣ вѣ дїтоарчедї дїн патрїевѣ шї сѣ спїнедї ачееа че а'дї вѣзѣт шї адї авзїт, къ не Полонїа н'аѣ дїгронат'о Евреїї чеї тѣлдї де аколо, нїчї Лїтѣз-нїї, гречїї, тагарїї карїїшї маї дїнеа дїкѣ лїм-вїле сале, шї къ лїмѣа шї іdentїтатеа відѣї нїчї ле а дїлеснїт дївїндереа Мѣскалїлор, нїчї аѣ депѣртат дїскордіа дела Полонїї, дар дїн контрѣ не чеїа їаѣ ажѣтат артеле, не ачештїа їаѣ пердѣт арістократїа; де знде лесне се кѣвоаште къ лїбертатеа чївїле нѣ е кїар аша де стрѣне легатѣ къ ѳрекаре націона-літате прекѣт лїсе наре ероїлор сїстемеї контопї тоаре, къ поате сѣ аїѣвѣ дара ачееашї лїмѣвѣ шї тотѣшї сѣ фїе слаѣвѣ, шї поате сѣ фїе таре кѣ-прїнѣзнд дїн сѣнѣа сѣѣ маї мѣлте попоаре дї дескїлїнїте лїмѣвї ворвїтоаре. — Шї ачееа дїкѣ се кѣвоаштеа кѣткѣ астфелїѣ де Зпгѣрїї апрїншї ла крерї нѣ дореск адеѣвратѣ лїбертате, шї о дї-тѣрїре а дѣрїї ашезагѣ не темеїѣа чел некѣтїт ал сїгѣрїгѣдїї дрептѣлѣї фїештекѣрѣї оп, а десвол-тѣрїї нѣтерїлор сѣфлетештї шї трѣпештї, прїн каре сѣ ажзпгѣ четѣденїї ла о кѣлѣтѣрѣ ѳменїаскѣ сѣв домнїреа лецїї дрептѣлѣї, шї прїн кѣлѣтѣрѣ ла фе-

рїчїреа ачееа каре фѣрѣ де кѣлѣтѣрѣ нїчї нѣшї о пот дїкїнзї не кѣт сѣо поатѣ прїмї, шї апѣра; чї дорїнда зпгѣрїлор ачесгора ѳкъ тотѣа егоїстїкѣ де а се дїтѣрї, нѣтаї не сїне къ о мїжлочїре фѣарте недреантѣ шї дїкѣ шї неполїтїкѣ, еї не ѳменїї, чеї че фак дара шї о дїн, нѣ нѣтаї четѣ-денїї нѣ воескїї нѣшї, дар нїчї ѳменїї, поатеї асѣпрї не ачїа орї каре неметш шї орї кѣтѣа авеа нѣлѣ-чере, къ вїетѣа крештїн нѣ поате ста дїнаїтѣа жѣдекѣдїї ка персоанѣ, шї полігїчїї зїк, къ дїкѣ нѣ е време де а нѣвїлїка кѣткѣ ѳменїї сѣнт ѳменїї шї персоане. Крештїнѣтатеа ла астфелїѣ де полі-гїчїї сѣѣ наѣ стрѣѣѣѣтѣт с'аѣ о аѣ скос афарѣ дїн інімѣшї, къ ачееа дїнаѣдѣ кѣткѣ тодї ѳменїї сѣнт персоане орї знде, еар констѣтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї дїне къ зпїї ѳменїї нѣ сѣнт персоане дїнаїтѣа ле-цїї, акѣт дар фїїнд опѣсечїзне контрѣ зїкѣтоаре дїтѣре ачесте доѣ пропѣсѣчїзнї, нїчї пот фїї дїше адеѣврате нїчї дїше фалсе де одатѣ, адекѣ сѣѣ н е констїтѣціоналѣ крештїнѣтатеа дїнѣѣдѣнд къ тодї ѳменїї сѣнт персоане, сѣѣ нѣ е крештїнеаскѣ констїтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї каре дїне кѣткѣ проштїї нѣ сѣнт персоане, аша есте, пѣ дїнѣ крештїнѣ-тате проштїї дїкѣ сѣнт фїїї лѣї Dzez, дар дїпѣ констїтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї нїчї персоане нѣ сѣнт некѣт фїїї аї патрїеї, шї че? Доарѣ ачестфелїѣ де полігїчїї аѣ врео фїлософїе дїналѣтѣ каре ле ар спїне сѣ нѣ се зїте ла о крештїнѣтате, каре дї-наѣдѣ аша, къ нѣ ѣ адеѣвратѣ, Dzez сѣ не фере-аскѣ, ка де Мѣскалѣа, атѣта де о фїлософїе, каре ар фїї дїпротїва ачештїї дїнѣѣдѣтѣрї крештїнѣшїї, кѣт шї де о крештїнѣтате каре с'ар дїпротївї къ фїлософїа. Фїлософїа чеа адеѣвратѣ зїче дї-дрептациѣвѣ констїтѣвїчїзнеа шї адїнїстрѣчїзнеа, къ ачесте амѣндоаѣ сѣнт фѣлѣтѣрѣ де тѣлї ѳменїшїї шї аѣ тревзїндѣ де а се мѣта дїн време дїн време спре маї вїне, ка сѣ фїе фолосїтоаре Статѣлѣї дїтрег нѣ нѣтаї зпор ѳменїї; дїсѣ ачеста е чеа маї дїнѣїѣ рѣтѣчїре протон фѣлдоѣ) а мѣлтор зпгѣрї, къ фолосѣа Статѣлѣї шї зпгѣрїреа ѳменїлор нѣ о леагѣ де асїгѣрїреа дрептѣрїлор чї де алте кондїчїзнї не-тревнїче прекѣт е лїмѣа зпгѣреаскѣ, къ тоате къ темеїѣа зпгѣрїрїї е де тот алѣа, шї нѣтаї дї-гѣрїї ачештїа нѣ воїеск ал кѣвоаште, еар попорѣа дї сїмѣе, кѣчї де мѣлт дїн поартѣ не змерїї сѣї. — Аша е Домнїлор къ дрептѣрїле шї даторїнде сѣнт дїнпрѣмѣтате? Дечї дакѣ попорѣа нѣ поартѣ нїчї о грѣѣтате пѣвїлїкъ дїн патрїе, атѣнчїї нѣ е вреднїк нїчї де зп фелїѣ де зпгѣрїре, къ вїнѣтѣдїле патрїеї нѣтаї ачелора се кад, карїї поартѣ грѣѣтѣдїле

патрієї, ші дп ачае тьсъръ дп каре ле поартъ; де че легацї даръ възпъгдїле патрієї ші дрептърїле, акъм де оре каре конфеісіоне релеціоасъ, акъм де паштере, акъм де лїмвъ, ші дпкъ де чеа зпгъреаскъ? Адевър къ п'ар фї ръѣ кънд ар фї де ачееашї леце ватър лъкзїторїї зпѣї Стат тоцї, къ атъпчї дптр'ъо сат ар фї дестъл зп попъ шї о весерїкъ, зп даскал шї о скоалъ зпде акъма сьнт де лїпсъ трїї шї маї шълт, пї кътъ економїе ар фї ачееаша нептръ Стат, кътъ зпшъръгате нептръ оменї! Дпсъ мїнтеа чеа съпътоасъ шї Історїа аѣ демънстрат, къ тот пз е вїне а сілі конштїї-целе; ашїндере п'ар фї ръѣ съ фїе де ачееашї вїцъ тоцї четъденїї зпѣї Стат, шї съ ворбеаскъ ачееашї лїмвъ, дпсъ мїнтеа чеа съпътоасъ шї Історїа аратъ, къ дакъ шї аѣ кроїт лїмвъ орекаре понор, тревъе лъсат ка съ пъшїаскъ дп кълтъръ не калеа каре шїаѣ фъкът'о; пъмаї атъпчї пз е вреднїк чїнева де дрептърї нептръ релецізне, кънд ачееаша дп дпнедекъ дела пліпїреа дерегъторїїлор кътръ патріе, дар Історїа аратъ, къ реформатъл шї жїдовъл токма аша е де зпн патріот ка шї католикъл шї незнїтъл шї знїтарїл; аша е шї къ феізірїмеа лїмвїлор, пълъ акъм аѣ ворвїт арделенїї зпїт нешденїте, алдїї ромънеште, алдїї зпгъреште, шї пїмене пз поате зїче къ прїп ачееаша аѣ фост дпнедекадї де п'аѣ потът пльтї дареа, п'аѣ пъгът фаче дръшърї, п'аѣ пъгът апъра патріеа дпконтра іпїмїчїлор, шї дакъ леаѣ фъкът ачесте тоате пълъ акъма, де че съ пз ле поатъ фаче шї де ачї дпашїте? Аѣ доаръ прїп політїка Магіароманїеї с'аѣ демонстрат мїнчїноасъ лоціка ачееа, каре зїче: ab esse ad posse valet consequentia? Шї дакъ Ънгърїї пѣї сокотеск вреднїчї де зпшърае не ромънї нептръкъ аѣ пъргат греотъдїле дърїї шї ле поартъ, доаръ дї вор сокотї вреднїчї дакъ се вър лъпъда де лїмва шї націоналітатеа са? Атъпчї дптръ адевър п'ар фї вреднїчї; дпсъ нїчї пз пот креде ромънїї ла астфел де фъгъдзїнде недпгтемеїате пї ворбе потпоасе шї дпкъ дїп о прїчїнъ фоарте сімплъ, адекъ еї къпоск не о пласъ де оменї, че се зїк а фї тот де о вїцъ къ Ънгърїї, шї ворбеск лїмва зпгъреаскъ, дрепт къ пз токма аша ка дпвъщадїї дїп Пешта, дар о ворбеск тотъшї фъръ съ фїе ватър чева маї пзїп дпповорадї декът стрънепощїї лѣї Ромълс, акъм ачештїа аргъмънтъ

аша: Дакъ къпощїнда лїмвїї зпгърештї п'адъче зпшърае нїчї съпцелъї лор, къ кът маї пзїп не ва адъче зпшърае нѣъ ромънїлор, кърора тотдеаша педрепт не ар пзтеа арънка: еатъ лъпъдадїї, карїї ерї ера ромънї, астъзї се зїк зпгърї, тъне поате вор фї търчї, поїмъне Мъскалі към се ва дптъшпла, тотдеаша дпсъ фъръ де характер, тарфъ еотїпъ, перъшїнадїї, възпъторїї! Шї знеле ка ачесте педрепт нї ле ар зрънка, къ отъл каре пз їзвеште лїмва неамълъї сьѣ, ачела пз їзвеште нїчї не неамъл сьѣ, шї дакъ пз їзвеште чїнева нїчї не ал сьѣ неам, към ва пзтеа сь їзвїаскъ не ал неам стрейн, зпл ка ачела пз е декът зп егоїст спъркат, каре астъзї зїче зпгърїлор „вїне е сь се факъ зпгърї тоцї ромънїї, тъне ва зїче Мъскалїлор, вїне е сь се факъ Мъскалї тоцї зпгърїї, чеї дпделендї сь пз се іее дзпгъ ворва зпор амъжїторїї ка ачештїа, къ отъл каре аѣ ръпт чеа маї сьнтъ легътъръ а лїмвїї къ каре ера легат де маїкъса шї де неамълъї сьѣ, ачела с'аѣ фъкът монстръ шї пз е вреднїк де кредїндъ.

Ведецї дар Домнїлор, къ дорїнда дзпнїа воастръ е педреантъ, неморалъ, фоарте нежїде-леантъ шї фоарте неполїтїкъ, нїмїк маї шълт декът зп егоїст преадешос дпвръкат дп ларва вїнелъї пзвїлкъ, къръїа дї есте таре дппротївнїк, дар егоїстъл тот егоїст ръшъне орї къ че ва фї дпвръкат, шї де с'ар аръта зпгъроманїеа дпвръкатъ токма дп чеа маї нѣъ modъ де Парїс, о вор зрж тоцї чеї зпнї, шї вор фзїї де еа ка де о феаръ сьлватекъ прїнеждїоасъ ексістїндеї шї фе-рїчїреї чеї пзвїче а Монархїеї Австрїае. — Дп-чегадїї дрептачееа де ла ачел къдет неоменеск ал контопїрїї, къ вїне штїдї, къткъ Deo magis quam hominibus obediendum est, адекъ аскълатареа де оменї пз е некондїчїзнатъ, шї нїчї касї нїчї ромънїї пз се вор сьпъне, пз се пот сьпъне, ла ачае зчїгътоаре де націоналігате леце а контопїрїї.

Блаж, 25./13. Фъзрарїс 1842

Бд.